

COVID-19 Salgını Sırasında Uyulması Gereken Dental İşlemler Prosedürü

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI

Güncellenme Tarihi: 16.04.2020

Dental Tedavi Öncesi

Diş Hekimi ve Yardımcı Ekibin Hazırlanması

1. 65 yaş üstü, kronik bir rahatsızlığı (hipertansiyon, kronik akciğer hastalığı, diyabet, kardiyovasküler hastalıklar vb.) olanların veya hamilelerin COVID-19 hastalarıyla temasları riskli olduğundan çalıştırılması uygun değildir.
2. Çalışanlar kendilerini COVID-19 semptomları (ateş, öksürük, solunum sıkıntısı) açısından günlük olarak takip etmelidir. Semptomatik bir çalışan tespit edildiğinde pandemi hastanesine yönlendirilmelidir. Çalışan personelde COVID-19 pozitifliği saptanması durumunda, diğer personelin yönetimi Teması Olan Sağlık Çalışanlarının Değerlendirilmesi algoritmasına göre ilgili bölüm tarafından planlanır. Hasta personel ile yakın temaslılar saptanıp İl Sağlık Müdürlüğüne takip edilir, klinik hizmetine devam eder.
3. Kişisel Koruyucu Ekipmanlar (KKE) hazır bulundurulmalıdır.
4. Başkaları tarafından dokunulabilen ve kolay dezenfekte edilemeyen dergi, gazete, broşür ve oyuncak gibi nesnelere ortamdan kaldırılmalıdır.
5. Hastaların görebileceği alanlara sosyal mesafe uygulamaları ve çeşitli hijyen talimatlarını içeren afişler asılmalıdır. İçerikler Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan ve yayımlanan rehber ve diğer materyaller ile uyumlu olmalıdır.
6. Bekleme alanlarında hastaların bir arada bulunmasından dolayı oluşabilecek bulaşma riskinin azaltmak için randevulara tam zamanında gelmesini sağlama, hastaların gerekirse bina dışında ya da araçlarında bekletilmesi gibi önlemler alınmalıdır.
7. Hasta ve refakatçi kliniğe gelirken maske takmalıdır.
8. Hastanın yardıma ihtiyacı olduğu durumlar hariç (Pediatrik hastalar, özel gereksinimli bireyler, yaşlı hastalar vb.) refakatçi kabul edilmemelidir. Refakatçi kabul edildiği durumlarda, refakatçi de ilk görüşme esnasında COVID-19 semptomları açısından sorgulanmalıdır.

Uzaktan Bağlantı ve Triaaj Uygulamaları

1. Hastanın şikayetini öncelikle telefon, mesajlaşma veya video konferans yoluyla değerlendirilerek mümkünse zorunlu olmayan başvurular ertelenmelidir.

2. Acil olarak tanımlanan diş hekimliği işlemleri için başvuruda bulunan hastanın COVID-19 enfeksiyonu ile uyumlu semptomları (ateş, öksürük, solunum sıkıntısı) yoksa uygun protokoller ve KKE'lar kullanılarak muayenesi yapılır.
3. COVID-19 tanısı alan hastalar içerisinde acil tedaviye ihtiyaç duyanların işlem öncesi değerlendirmeleri hastayı takip eden hekimi ile birlikte yapılmalı ve alınacak tedbirlere birlikte karar verilmelidir.
4. Hastada COVID-19 enfeksiyonu ile uyumlu semptomlar (ateş, öksürük, solunum sıkıntısı) mevcut ve/veya aerosol oluşturacak bir tedavi gerekiyorsa, COVID-19 hastaları için ayrılan iyi havalandırılmış bir tedavi ünitesinde yapılmalıdır. Böyle bir uygun alan sağlanamıyorsa hasta bu ortamın sağlanabileceği bir tedavi merkezine yönlendirilir.
5. Olası/kesin COVID-19 hastaları ve karantinada olan temaslılarının acil bir durum olmadıkça tedavileri ertelenmelidir.

Hasta Kabul Aşaması

1. Hasta randevuları tam zamanında gelinerek, diğer hastalarla temas edilmesine olanak vermeyecek şekilde organize edilmelidir. Ancak bunun sağlanamadığı durumlarda hasta bekleme alanlarında sosyal mesafenin (en az 1 metre mesafe) sağlanması gerekir. Hasta bekleme alanları uygun "sosyal mesafeye" izin vermiyorsa veya hastaların tercih etmesi durumunda kişisel araçlarında veya cep telefonu ile temasa geçebilecekleri şekilde binanın dışında beklemeleri uygundur.
2. Sağlık tesisi girişlerinde, bekleme odalarında ve hasta girişlerinde alkol bazlı el antiseptiği bulundurulmalıdır.
3. Aerosol oluşturabilecek işlem randevuları mümkünse günün son randevuları olarak planlanmalıdır.

Dental Tedavi Esnasında

Bulaşma Önlemleri, Kurallar ve Kişisel Koruyucu Ekipmanlar (KKE)

1. Tüm hastalara standart enfeksiyon kontrol önlemleri uygulanmalıdır. Olası/kesin COVID-19 hastalarına ek olarak damlacık ve temas önlemleri alınmalıdır. Standart önlemler; el hijyeninin sağlanması, KKE kullanımı, güvenli enjeksiyon uygulamaları, steril alet ve cihazların kullanılması, temiz ve dezenfekte edilmiş tedavi ve çevre yüzeylerinin sağlanmasını içerir.
2. Damlacık izolasyonunda hastanın 1 metre yakınında olanların KKE kullanması gerekir.

3. Tüm ekip kişisel koruyucu ekipman kullanılmalıdır. Kullanılması gereken KKE: Önlük, maske, gözlük/yüz koruyucu ve eldivendir. Aerosol oluşturan işlemlerde N-95/FFP2 diğer işlemlerde tıbbi maske kullanılmalıdır. Acil olmayan işlemler ertelenmelidir.
4. KKE uygun şekilde giyilip/takılıp çıkarılmalıdır. Giyme sırası önlük, maske, gözlük/yüz koruyucu ve eldiven (ÖMGE), çıkarma sırası eldiven, gözlük/yüz koruyucu, önlük ve maske (EGÖM).
5. Tıbbi maskeler her hastada değiştirilerek kullanılmalıdır. Kullanılan maskelerin hasar görmesi ve kirlenmesi durumunda maske çıkarılmalı, güvenli bir şekilde tıbbi atık kutusuna atılmalı ve yenisiyle değiştirilmelidir.

Klinik Prosedürler (El Aletleri, Ekipman vb.)

1. Klinik etkinliğinin tam olarak ortaya konulduğu yeterli çalışma olmamasına karşın oksidasyonun SARS-CoV-2 üzerindeki etkisinden faydalanmak üzere tedavilerden önce bir ön uygulama olarak %1,5 hidrojen peroksit veya %0,2 povidon'un gargara olarak kullanılması önerilmektedir.
2. Hasta değerlendirmelerinde sıkça kullanılan intraoral radyograflerin tükürük sekresyonunu artırması ve öksürük refleksini uyarması sebebiyle panoramik radyografler ve konik ışınli bilgisayarlı tomograflerin kullanımı tercih edilmelidir.
3. COVID-19 enfeksiyonunun damlacık veya aerosoller yoluyla yayılması sebebiyle el aletleri ile tedavi yapılmasına öncelik verilmelidir.
4. COVID-19 enfeksiyonunun damlacık veya aerosoller yoluyla yayılmasını minimize etmek için uygun tedavilerde rubber dam kullanılmalıdır.
5. Dental tedaviler esnasında bir yardımcı ile birlikte 4 el tekniğinin kullanılması tercih edilmelidir.
6. Çapraz enfeksiyonların önlenmesinde ilave fayda sağladığı bilinen anti retraksiyon fonksiyonuna sahip aletlerin kullanılması tercih edilmelidir.
7. Çapraz enfeksiyonların önlenmesi için tedavi odasının dışında gerçekleştirilen ve dışarıdan hizmet alınan laboratuvar uygulamalarında çalışanlar çalışma ortamında aynı kurallara uymalıdır.
8. Dental tedaviler esnasında yüksek hacimli tahliye cihazlarının kullanılması tercih edilmelidir. Yüksek hızlı tükürük emicilerin kullanımı aerosol oluşumunu azaltacaktır. Tükürük emici kullanımı sırasında oluşabilen geri akışın bir çapraz enfeksiyon kaynağı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
9. Tedaviler esnasında dikiş atılması gerektiğinde rezorbe olabilen suture materyalleri tercih edilerek hastaların dikiş aldirmek için tekrar randevu alması engellenmelidir.

10. Üç parçalı şırıngalar güçlü enjeksiyon potansiyeline bağlı olarak damlacık oluşumunu artırabileceğinden dolayı kullanımını minimize edilmelidir.

Covid-19 Hastası ile Şüpheli veya Korunmasız Temas

Böyle bir durumda temaslı sağlık çalışanı pandemi hastanesine yönlendirilir ve "Teması Olan Sağlık Çalışanlarının Değerlendirilmesi" algoritmasına göre takip edilir.

Dental Tedavi Sonrası

Ardışık Hasta Kabulü

1. Her hastadan sonra yüz koruyucu, gözlük gibi tekrar kullanılabilen KKE'nin %70 lik alkol ile silinerek dezenfekte edilmeli ya da yenisi ile değiştirilmelidir.
2. Hastaya özel olmayan ve ortak kullanım gerektiren dental röntgen cihazı, ışık, dental ünit ve sandalyesi gibi cihazlar her hastadan sonra üreticinin talimatlarına göre ya da %70 lik alkol ile silinerek (1 dakika süre beklenmelidir) dezenfekte edilmelidir. El aletlerinin üzerindeki kalıntıları gidermek için detaylı temizlik yapılmalı ve her hastadan sonra rutin enfeksiyon önleme kurallarına uygun olarak buharlı otoklav ile sterilizasyonu sağlanmalıdır.
3. Kapı kolları, sandalyeler, masalar, asansörler, tuvalet ve banyo gibi alanlar rutin temizlik ve dezenfeksiyon prosedürlerine uygun olarak temizlenmeli ve dezenfekte edilmelidir. Temizlik su ve deterjan ile yapıldıktan sonra dezenfeksiyon aşağıdaki şekilde yapılır.
  - » Yer ve yüzey dezenfeksiyonunda, 1/100 sulandırılmış çamaşır suyu (Sodyum hipoklorit Cas No: 7681-52-9) ya da klor tablet (ürün önerisine göre) kullanılabilir.
  - » Hasta çıkartıları ile kirlenmiş alanlar 1/10 sulandırılmış çamaşır suyu (Sodyum hipoklorit Cas No: 7681-52-9) ya da klor tablet (ürün önerisine göre) kullanılır. Bu amaçla %70 lik alkol de kullanılabilir. Dezenfektanın temizlenen yüzeyde en az 1 dakika kalması sağlanır.

Operasyon Sonrası (Postoperatif) Yapılması Gerekenler

1. İbuprofen'in COVID-19 enfeksiyonu olan hastalar için kullanılıp kullanılmayacağı konusundaki tartışmalar devam etmektedir. Ancak COVID-19 olmayan hastalarda, herhangi bir ağrının yönetiminde ibuprofen'in normalde belirtildiği gibi kullanılması önerilir.
2. Dental ağrı ve oral kavite enfeksiyonu olan hastaların tedavisi için konservatif yaklaşımın yeterli olup olmayacağı iyi değerlendirilmeli ve hastaların bu sebeple tekrarlayan müracaatlarına engel olunmalıdır. Semptomatik apikal periodontitis,

pulpa nekrozu ve semptomatik apikal periodontitis veya pulpa nekrozu ve lokalize akut apse olan immünokompetan yetişkin hastalar için antibiyotik kullanımına ilişkin rutin klinik uygulama prosedürleri hala geçerlidir.

İş Gününün Sonunda Eve Giderken Yapılması Gerekenler

Diş hekimi ve yardımcı ekibi iş yerinden ayrılırken, KKE tıbbi atık kutusuna atmalı, el hijyenini sağlamalı, kişisel kıyafetlerini giymelidir.